

แม่บทการบัญชี งบการเงิน และแนวความคิดบางประการเกี่ยวกับการบัญชี

ในสังคมที่มีทรัพยากรจำกัด การตัดสินใจในเรื่องการจัดสรรทรัพยากรเป็นสิ่งที่ไม่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การตัดสินใจดังกล่าวมีอยู่ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ ระดับรัฐบาล ระดับองค์การธุรกิจ และระดับบุคคล

การตัดสินใจของบุคคลในระดับต่าง ๆ ย่อมต้องการข้อมูลในการตัดสินใจที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ ซึ่งชนิดของข้อมูลที่ขึ้นอยู่กับชนิดของการตัดสินใจ และความรับผิดชอบของผู้ตัดสินใจ

สำหรับองค์การธุรกิจนั้น การตัดสินใจทางเลือกต่าง ๆ มักใช้ผลกำไรเป็นเครื่องวัด ทั้งนี้เพราะการที่จะให้ธุรกิจดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง ความมั่นคงทางการเงินนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ ซึ่งกำไรจะเป็นทางหนึ่งที่สามารถสร้างความมั่นคงทางการเงินได้ ความมั่นคงทางการเงิน (Financial stability) เป็นสิ่งสำคัญ ทั้งต่อผู้บริหารธุรกิจและทั้งต่อผู้ลงทุนในธุรกิจ นอกจากนี้ ยังมีความสำคัญต่อผู้ให้ธุรกิจกู้ยืมเงิน และเจ้าหน้าที่ทั้งหลายด้วย

ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องกับทั้งหลายดังกล่าว จึงจำเป็นต้องใช้ข้อมูลทางการเงินในการพิจารณาฐานะของธุรกิจ เช่น อาจจะต้องถามว่ากิจการมีเงินสดเท่าใด มีเงินที่ยังไม่ได้รับอีกเท่าใด และมีเงินที่ยังไม่ได้จ่ายอีกเท่าใด หรือต้องการทราบว่ามียอดขายสินค้าเท่าใด มีสินทรัพย์อะไรบ้าง

วัตถุประสงค์ประการแรกของการบัญชี ก็เพื่อที่จะให้ข้อมูลทางการเงินแก่ผู้ตัดสินใจ เพื่อช่วยให้บุคคลเหล่านั้นสามารถตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับการเงิน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของการบัญชี

เนื่องจากการบัญชี คือ การให้บริการโดยการสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของธุรกิจไปยังบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงมีผู้เรียก การบัญชีว่าเป็น **ภาษาของธุรกิจ "Language of business"** ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ของธุรกิจจึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงภาษา ซึ่งใช้เป็นสื่อกลางในการให้ข้อมูลทางการเงินนี้ด้วย

การบัญชี มีคำนิยามหลายชนิดด้วย แต่ที่นิยม คือ คำนิยามตามแนวของสมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งสหรัฐอเมริกา โดยให้คำนิยามว่าการบัญชี เป็นขั้นตอนของ

- 1) การรวบรวมข้อมูลทางการเงิน
- 2) การวิเคราะห์ว่า ข้อมูลใดบ้างที่มีความหมายต่อผู้ตัดสินใจแต่ละกลุ่ม
- 3) การเสนอข้อมูลที่มีความหมายในรูปแบบที่เหมาะสมไปยังผู้ตัดสินใจ
- 4) การช่วยเหลือแนะนำผู้ใช้ข้อมูลทางการเงิน ในการแปลความหมายข้อมูลนั้นเพื่อให้สามารถนำไปใช้ ในขั้นตอนของการตัดสินใจได้

วิวัฒนาการของการบัญชี (History of accounting)

มีผู้กล่าวว่า การบัญชียุคแรกเริ่มนั้นใช้กับพ่อค้าในประเทศอิตาลี ตั้งแต่ปี ค.ศ.1494 แต่การบัญชีเริ่มเป็นวิชาชีพขึ้นมาในประเทศอังกฤษ ในราวกลางปี ค.ศ. 1800 สมาชิกของวิชาชีพคือกลุ่มที่เรียกว่า Chartered Accountants สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกานั้น วิชาชีพนี้เริ่มมีขึ้นในปี ค.ศ. 1886 การบัญชีก่อนปี ค.ศ. 1900 มักจะเป็นการบัญชีบริหาร กล่าวคือมีจุดประสงค์เพื่อให้ข้อมูลทางการเงินแก่ผู้บริหารกิจการ มีการรายงานข้อมูลทางการเงินให้กับผู้ถือหุ้น เจ้าหนี้ หรือผู้สนใจอื่น ๆ น้อยมาก จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1869 ได้มีการชักชวนให้กิจการที่มีหุ้นจำหน่ายในตลาดหุ้นเสนองบการเงิน ซึ่งก็ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือเท่าใดนัก ทั้งนี้เพราะผู้บริหารกิจการเกรงว่า การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของกิจการไปให้บุคคลภายนอกทราบ อาจจะทำให้คู่แข่งล่วงรู้ความลับของกิจการ

การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของกิจการไปยังบุคคลภายนอก เริ่มแพร่หลายหลังจาก Securities and Exchange Commission (SEC) ได้ออกกฎหมายบังคับให้กิจการที่จดทะเบียนกับตลาดหลักทรัพย์ต้องมีรายงานทางการเงินเสนอต่อผู้ถือหุ้น และบุคคลภายนอกที่สนใจ

การบัญชีกับการเก็บรวบรวมข้อมูล

(The difference between bookkeeping and accounting)

ผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับการบัญชี มักจะสับสนระหว่างหน้าที่ของนักบัญชี (Accountant) กับผู้ทำบัญชี (Bookkeeper) ความจริงแล้ว หน้าที่ของบุคคล 2 กลุ่มนี้แตกต่างกันมาก โดยจะพิจารณาได้จากคำจำกัดความของการบัญชี ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ 4 ขั้นตอนด้วยกัน

Bookkeeper นั้น ปกติจะเกี่ยวข้องข้องเฉพาะงานในขั้นตอนแรก คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลทางการเงิน แล้วนำมาบันทึก ซึ่ง Accountant จะได้นำข้อมูลนั้นมาดำเนินการต่อไป ดังนั้นงานของ Bookkeeper จึงเป็นส่วนหนึ่งของงานที่ Accountant ทำเท่านั้น

Accountant นั้น จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับทุกขั้นตอนของการจัดทำรายงานทางการเงิน เพียงแต่ว่าในขั้นตอนแรกนั้น นักบัญชีอาจจะเกี่ยวข้องในลักษณะของการวางระบบบัญชีเพื่อให้ Bookkeeper สามารถเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลไว้ได้ หน้าที่สำคัญของ Accountant คือ 3 ขั้นตอนต่อมา นั่นก็คือ หน้าที่การวิเคราะห์ข้อมูล การเสนอข้อมูล และการให้คำแนะนำแก่ผู้ใช้ข้อมูลทางการเงิน แม้ว่า Accountant ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยได้ปฏิบัติถึงขั้นตอนที่ 4 เพราะไม่มีโอกาสติดต่อกับผู้ใช้ข้อมูลทางการเงินโดยตรง อย่างไรก็ตาม หน้าที่ของ Accountant จะต้องอาศัยความเข้าใจในเรื่องข้อมูลที่ผู้ตัดสินใจต้องการมากกว่าบทบาทของ Bookkeeper

การบัญชีแขนงต่าง ๆ (Types of Accounting)

เนื่องจากข้อมูลทางการเงินที่ต้องการโดยบุคคลฝ่ายต่าง ๆ มีขอบเขตที่ค่อนข้างจะกว้างขวาง ดังนั้นจึงมีการจัดประเภทการบัญชีออกเป็นแขนงต่าง ๆ ซึ่งอาจจะสรุปการจัดประเภทของการบัญชี ได้เป็น 2 วิธีด้วยกัน คือ จัดประเภทโดยใช้ลักษณะงานที่นักบัญชีปฏิบัติเป็นเกณฑ์ (Functional) อีกวิธีหนึ่งคือจัดประเภทการบัญชีโดยใช้ การประกอบอาชีพของนักบัญชีเป็นเกณฑ์ (Occupational)

การจัดประเภทตามลักษณะงานซึ่งนักบัญชีปฏิบัติ

จะใช้หลักเกณฑ์จัดประเภทโดยพิจารณาจากผู้ใช้ข้อมูล ซึ่งแบ่งการบัญชีเป็น

- การบัญชีการเงิน (Financial accounting)
- การบัญชีบริหาร (Managerial accounting)
- การบัญชีภาษีอากร (Tax accounting)

การจัดประเภทตามอาชีพของนักบัญชี

จะใช้หลักเกณฑ์ตามหน่วยงานที่ว่าจ้างนักบัญชี ซึ่งจะแบ่งการบัญชีเป็นแขนงต่าง ๆ ดังนี้ .-

- การบัญชีสำหรับมหาชน (Public accounting)
- การบัญชีสำหรับเอกชน (Private accounting)
- การบัญชีรัฐบาล (Government accounting)
- การบัญชีสำหรับการศึกษา (Accounting education)

แม้ว่านักบัญชีแต่ละคนอาจจะปฏิบัติหน้าที่ หรือถูกว่าจ้างโดยหน่วยงานอื่น ๆ นอกเหนือไปจากนี้ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ในลักษณะดังกล่าวข้างต้น

การจำแนกแขนงบัญชีตามลักษณะงานที่นักบัญชีทำ (Functional Accounting)

การบัญชีการเงิน (Financial accounting) มุ่งถึงการให้ข้อมูลทางการเงินแก่บุคคลผู้อยู่นอกหน่วยงาน อันได้แก่ผู้เป็นเจ้าของซึ่งไม่ได้บริหารงานเอง เจ้าหนี้และผู้ที่เกี่ยวข้องลงทุน ฯลฯ ในลักษณะของการเสนองบการเงิน (financial statements) เป็นรายไตรมาส หรือรายปี

งบการเงินนั้น ประกอบด้วย

- (1) งบดุล (Balance Sheet)
- (2) งบกำไรขาดทุน (Income Statement) และงบแสดงการเปลี่ยนแปลงส่วนของผู้เป็นเจ้าของ (Statement of change in Owner's Equity)
- (3) งบกระแสเงินสด (Statement of Cash Flows)
- (4) นโยบายการบัญชี และหมายเหตุประกอบงบการเงิน (Accounting Policies and Notes to the Financial Statements)

สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งของการบัญชีการเงิน ก็คือ การจัดทำงบการเงินจะต้องเป็นไปตามแนวปฏิบัติที่เป็นที่รับรองกันโดยทั่วไป (Generally Accepted Accounting Principles) GAAP

การบัญชีบริหาร (Managerial accounting) เป็นการบัญชีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการเป็นประจำวัน การบัญชีบริหารจึงเป็นเรื่องภายในกิจการเพราะข้อมูลต่าง ๆ ได้จากการรวบรวมและวิเคราะห์ของนักบัญชีในกิจการนั้น และเสนอต่อไปยังผู้บริหาร งานต่าง ๆ ของแขนงการบัญชีบริหารได้แก่ :-

1. งานวางรูปแบบบัญชี (Design of the accounting system)
2. งานบัญชีต้นทุน (Cost accounting)
3. งานงบประมาณ (Budgeting)
4. งานประเมินผลการปฏิบัติงาน (Evaluation of operations)
5. งานควบคุมภายใน (Internal control)
6. งานตรวจสอบภายใน (Internal auditing)

การบัญชีภาษีอากร (Tax accounting)

เนื่องจากกิจการจะต้องเกี่ยวข้องกับภาษีอยู่หลายประเภทด้วยกัน ได้แก่ ภาษีเงินได้ ภาษีทรัพย์สิน ภาษีการค้า ภาษีเงินได้หัก ณ ที่จ่าย ฯลฯ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีนักบัญชีที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องเหล่านี้โดยเฉพาะเพื่อจะได้จัดทำรายงาน และวางแผนเกี่ยวกับภาษีได้โดยถูกต้อง การวางแผนภาษีที่ถูกต้อง จะช่วยให้กิจการประหยัดเงินค่าภาษีลงได้ นักบัญชีในแขนงนี้จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายและภาษีเป็นอย่างดี

การจำแนกแขนงบัญชีตามการประกอบอาชีพของนักบัญชี (Occupational accounting)

การบัญชีสำหรับเอกชน (Private accounting)

นักบัญชีก็เป็นจำนวนมาก เลือกทำงานเป็นลูกจ้างของบริษัทเอกชน ซึ่งงานที่ทำก็มีมากมายหลายชนิด เช่น ทำงานในตำแหน่ง Controller, Bookkeeper, สมุห์บัญชีต้นทุน, ผู้ตรวจสอบภายใน ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษี นักบัญชีงบประมาณ ฯลฯ

การบัญชีสำหรับรัฐบาล (Governmental accounting)

หน่วยงานรัฐบาลก็ต้องการความช่วยเหลือจากนักบัญชีเป็นอย่างมาก เช่น บางหน่วยงานก็ต้องการให้ช่วยเหลือเกี่ยวกับกฎหมายภาษีอากร และช่วยตรวจตราดูถึงภาษีที่จะควรได้เพิ่มเติม หรืออีกหลาย ๆ หน่วยงานก็ต้องการให้นักบัญชีจัดวางระบบบัญชีและปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อให้สามารถรายงานผลการปฏิบัติงานออกมาในลักษณะที่รัฐบาลสามารถนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจได้ด้วย

การบัญชีสำหรับการศึกษา (Accounting education)

ได้แก่นักบัญชี ซึ่งมีคุณวุฒิทางการศึกษาสูง ๆ ทำงานในมหาวิทยาลัย, วิทยาลัยเพื่อถ่ายทอดวิชาความรู้ของการบัญชีด้านต่าง ๆ

หน่วยงานธุรกิจ (Business Firms)

หน่วยงานธุรกิจเป็นจำนวนมากมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศในบรรดาหน่วยงานธุรกิจหลาย ๆ พันแห่งอาจแยกแยะให้เห็นความแตกต่างได้โดยการใช้ลักษณะของการดำเนินงานว่าให้ผลผลิตอะไรแก่ระบบเศรษฐกิจ หรืออาจแยกแยะโดยพิจารณาจากการก่อตั้งหน่วยงานธุรกิจนั้น ๆ ขึ้นมาก็ได้

ถ้าจำแนกตามผลผลิต

โดยพิจารณาว่า หน่วยงานธุรกิจได้ให้อะไรแก่สังคม จะแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เป็นกิจการซึ่งให้บริการ เรียกว่า "Service firms" ตัวอย่างของกิจการประเภทนี้ ได้แก่ ร้านตัดผม, คลินิก, สำนักงานทนายความและสอบบัญชี, ร้านซักรีด ฯลฯ

ประเภทที่ 2 เป็นกิจการซึ่งให้ตัวสินค้า ซึ่งอาจจะเป็นกิจการขายสินค้า (Merchandising firms) หรือ กิจการอุตสาหกรรม (Manufacturing firms) กล่าวคือ ถ้าเป็นกิจการซึ่งซื้อสินค้าสำเร็จรูปจากผู้อื่นมาขายต่อ ก็เรียกว่า กิจการขายสินค้า ซึ่งได้แก่ ร้านขายของชำ, ร้านขายเสื้อผ้าสำเร็จรูป และห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ สำหรับกิจการอุตสาหกรรมนั้นจะซื้อวัตถุดิบ วัสดุต่าง ๆ มาแปลงสภาพให้เป็นสินค้าสำเร็จรูปชนิดใหม่เพื่อนำออกขายอีกต่อหนึ่ง ตัวอย่างของกิจการประเภทนี้ได้แก่ โรงงานประกอบรถยนต์ โรงงานผลิตอาหารสำเร็จรูป และโรงงานผลิตเฟอร์นิเจอร์ อย่างไรก็ตามมีกิจการหลายแห่งซึ่งเป็นการให้บริการด้วยและขายสินค้าด้วย เช่น ร้านเสริมสวย อาจให้บริการเสริมสวยและขายเครื่องสำอางได้ด้วย

ถ้าจำแนกตามการจัดตั้งหน่วยงาน อาจจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 กิจการเจ้าของคนเดียว (Proprietorship) กิจการประเภทนี้มีเจ้าของเพียงคนเดียว วัตถุประสงค์ หรือนโยบายของกิจการขึ้นอยู่กับผู้เป็นเจ้าของเป็นส่วนใหญ่ ผู้เป็นเจ้าของมักมีข้อมูลต่าง ๆ เพื่อการตัดสินใจดีอยู่แล้ว กิจการประเภทนี้จัดตั้งได้ง่าย แต่การขยายเครดิต หรือการเพิ่มทุนก็ทำได้ยาก

ประเภทที่ 2 ห้างหุ้นส่วน (Partnership) เป็นกิจการซึ่งจัดตั้งขึ้นมาโดยผู้เป็นเจ้าของ หรือที่เรียกว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาตกลงกันเพื่อดำเนินธุรกิจ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ตามปกติการเข้าเป็นหุ้นส่วนกันมักจะมีการตกลงกันเป็นลายลักษณ์อักษร โดยกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ในการดำเนินธุรกิจ เช่น ตกลงกันว่ากิจการจะหาเงินทุนมาได้อย่างไร วัตถุประสงค์ของกิจการคืออะไร จะบริหารกิจการกันอย่างไร จะแบ่งผลกำไรขาดทุนกันอย่างไร เงื่อนไขที่กิจการจะต้องล้มเลิกไปมีอะไรบ้าง ห้างหุ้นส่วนสามัญอาจจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลหรือไม่ก็ได้ แต่ถ้าเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัดจะต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลเสมอ

ประเภทที่ 3 บริษัทจำกัด (Corporation) เป็นกิจการซึ่งจัดตั้งขึ้นมาโดยการจดทะเบียนทุนเป็นหุ้น แต่ละหุ้นมีมูลค่าเท่ากัน ผู้ถือหุ้นรับผิดชอบในหนี้สินของบริษัทไม่เกินค่าหุ้น ซึ่งตนยังส่งใช้ไม่ครบเท่านั้น ซึ่งต่างจากกิจการเจ้าของคนเดียวและห้างหุ้นส่วนซึ่งผู้เป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบในหนี้สินของกิจการโดยไม่จำกัดจำนวน การบริหารงานของบริษัทกระทำ โดยคณะกรรมการซึ่งแต่งตั้งโดยที่ประชุมใหญ่ถือหุ้น ดังนั้นกิจการประเภทนี้ ผู้เป็นเจ้าของกับผู้บริหารงานจึงเป็นคนละกลุ่มกัน

หลักการบัญชีสำหรับกิจการที่ก่อตั้งในรูปแบบใดก็ตาม ส่วนใหญ่ใช้หลักการเดียวกัน ยกเว้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าของ ซึ่งจะมีรายการแตกต่างกันอยู่บ้าง

ระบบบัญชี (Accounting Systems)

ระบบบัญชี ประกอบด้วย บุคลากร วิธีการ เครื่องมือ และเอกสารต่างๆที่ใช้ในองค์กรเพื่อ

1. จัดการให้มีข้อมูลทางการบัญชีเกิดขึ้น
2. สื่อความข้อมูลทางการบัญชีไปยังผู้ที่ตัดสินใจ

การออกแบบและประสิทธิภาพของระบบบัญชี อาจแตกต่างกันมาก ระหว่างองค์กรหรือหน่วยงานที่ต่างกัน ในธุรกิจขนาดเล็ก ระบบบัญชีอาจจะประกอบด้วย เครื่องบันทึก การรับเงินสด สมุดเช็ค และรายการทางการเงินประจำปี เพื่อส่งให้กับผู้ทำหน้าที่เรื่องภาษี แต่ในธุรกิจขนาดใหญ่ ระบบบัญชีอาจประกอบด้วย คอมพิวเตอร์ บุคลากรที่ได้รับการฝึกอบรมอย่างสูง รวมทั้งรายงานทางการบัญชีที่มีผลมาจากการปฏิบัติงานประจำวันของทุกๆ แผนก แต่ในทุกกรณีไม่ว่าจะเป็นกิจการขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ วัตถุประสงค์เบื้องต้นของระบบบัญชีจะเหมือนกัน นั่นคือ “เพื่อให้ข้อมูลทางการบัญชีที่ตรงกับความต้องการขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดเท่าที่จะทำได้”

การกำหนดข้อมูลที่ต้องการ

ชนิดของข้อมูลทางบัญชีที่กิจการแต่ละแห่งจะต้องจัดให้มี ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย อาทิเช่น ขนาดของธุรกิจ เป็นบริษัทมหาชนหรือไม่ และขึ้นอยู่กับการบริหาร แต่ข้อมูลทางบัญชีบางชนิดจะต้องจัดให้มีโดยข้อบังคับของกฎหมาย เช่น ข้อบังคับทางภาษีอากร ที่ให้ธุรกิจทุกแห่งต้องมีระบบบัญชีเพื่อวัดกำไรที่จะต้องเสียภาษี หรือสามารถอธิบายรายการต่างๆ เกี่ยวกับรายได้ ค่าใช้จ่าย เพื่อขอคืนภาษี ในบางกรณีจะมีข้อบังคับของ ก.ล.ต. (คณะกรรมการกำกับดูแลตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย) เพื่อควบคุมบริษัทที่จดทะเบียนให้จัดทำงบการเงินตามหลักการบัญชีที่รับรองโดยทั่วไป เพื่อเปิดเผยแก่ผู้ถือหุ้นและสาธารณชน

ข้อมูลทางบัญชีบางชนิด เป็นความต้องการในทางปฏิบัติของกิจการแทบทุกแห่ง เช่น ทุกกิจการต้องการรู้ถึงจำนวนที่ลูกหนี้แต่ละรายติดค้างอยู่ และจำนวนเงินที่ติดค้างเจ้าหนี้ต่างๆ ด้วย

แม้ว่ายังมีข้อมูลทางบัญชีอีกหลายๆ ชนิด ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจ ฝ่ายบริหารยังคงมีทางเลือกชนิดและปริมาณของข้อมูลทางบัญชี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการเปรียบเทียบผลประโยชน์ที่จะได้รับกับต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่ต้องจัดหาข้อมูลเหล่านั้น

ต้นทุนในการจัดเตรียมข้อมูลทางบัญชี

ระบบบัญชีที่จัดทำขึ้น ควรจะอยู่บนหลักการของต้นทุนกับประโยชน์ที่จะได้รับ นั่นคือ มูลค่าของข้อมูลที่ได้ควรจะมากกว่าต้นทุนที่ใช้ในการจัดเตรียมข้อมูลนั้น สำหรับข้อมูลที่ต้องการโดยข้อกำหนดของกฎหมาย ฝ่ายบริหารไม่มีทางเลือกที่จะไม่จัดทำ ในกรณีอื่นฝ่ายบริหารสามารถใช้หลักการต้นทุนเทียบกับประโยชน์ที่จะได้รับ ในการตัดสินใจว่าจะจัดให้มีข้อมูลหรือไม่

ในปัจจุบันนี้ การพัฒนาและติดตั้งระบบคอมพิวเตอร์สำหรับงานบัญชี ช่วยให้การจัดทำข้อมูลชนิดต่างๆ ทำได้หลากหลาย ในลักษณะที่ค่อนข้างคุ้มกับต้นทุนที่จ่ายไป

หน้าที่หลักของระบบบัญชี

ในการจัดเตรียม ข้อมูลเกี่ยวกับฐานะการเงินและผลการดำเนินงานของธุรกิจ ระบบบัญชีทุกแห่งจะต้องจัดให้มีหน้าที่ต่างๆ เหล่านี้

1. การแปลความและบันทึกผลของรายการค้า
2. การจัดประเภทผลของรายการค้าที่คล้ายๆ กัน ในลักษณะที่ทำให้รู้ยอดรวมและยอดประกอบของยอดรวม สำหรับฝ่ายบริหารและรายงานอยู่ในข้อมูลทางบัญชี
3. สรุปและสื่อสารข้อมูลที่มีอยู่ในระบบบัญชีไปยังผู้ตัดสินใจ

ความแตกต่างของระบบบัญชีขึ้นกับลักษณะและความรวดเร็วของหน้าที่ทั้งสามข้างต้น โดยทั่วไป กิจกรรมขนาดเล็ก จะกำหนดระบบบัญชีในลักษณะ Manual กิจกรรมขนาดใหญ่ที่มีรายการค้ามาก ๆ ข้อมูลการบัญชีจะจัดให้มีการบันทึกและประมวลผลด้วยระบบคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้เพื่อความรวดเร็ว ในการนำไปใช้ตัดสินใจ

ใครเป็นผู้ออกแบบและติดตั้งระบบบัญชี

งานออกแบบและติดตั้งระบบบัญชี ถือเป็น งานเฉพาะอย่างหนึ่งที่ไม่เพียงเกี่ยวข้องกับการบัญชีเท่านั้น แต่จะต้องมีความชำนาญในการบริหาร ระบบข้อมูล การตลาด และอีกหลายๆ กรณี จะต้องมีความรู้ ในเรื่องโปรแกรมคอมพิวเตอร์

ดังนั้น โดยทั่วไประบบบัญชี มักจะออกแบบและติดตั้งโดยกลุ่มหรือคณะบุคคลที่มีความชำนาญหลาย ๆ ด้าน ร่วมกัน

ธุรกิจขนาดใหญ่ จะมีกลุ่มบุคลากรที่เป็นนักวิเคราะห์ระบบผู้ตรวจสอบภายใน และนักวิชาชีพอื่นๆ ที่ปฏิบัติงานเต็มเวลาในการออกแบบ และปรับปรุงระบบบัญชี ธุรกิจขนาดกลางมักจะว่าจ้างสำนักงานสอบบัญชีในการออกแบบและปรับแต่งระบบให้ทันสมัยอยู่เสมอ สำหรับธุรกิจขนาดเล็กที่มีทรัพยากรจำกัด มักจะซื้อระบบบัญชีที่มีการออกแบบสำหรับสายอุตสาหกรรมแต่ละชนิด จากร้านขายหนังสือหรือร้านขายโปรแกรมสำเร็จรูป

แม่บททางการบัญชี (Accounting Framework)

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย ได้ออกแม่บทการบัญชีแทนมาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 1 (เรื่องข้อสมมติฐานมูลฐานทางการบัญชี) ตั้งแต่วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2542 ซึ่งแม่บทการบัญชี จะกำหนดเกณฑ์สำหรับการจัดทำ และ นำเสนองบการเงิน โดยกล่าวถึงเรื่องต่อไปนี้ คือ วัตถุประสงค์ของงบการเงิน กลุ่มผู้ใช้งบการเงิน ลักษณะเชิงคุณภาพของงบการเงินและข้อสมมติองค์ประกอบของงบการเงินและคำนิยามขององค์ประกอบนั้น รวมถึงเกณฑ์การรับรู้รายการในงบดุล งบกำไรขาดทุน การวัดมูลค่าของรายการและแนวคิดเกี่ยวกับทุน และการรักษาระดับทุนที่ใช้วัดผลกำไรในงบการเงิน

นอกจากนั้นคณะกรรมการมาตรฐานการบัญชี มีความประสงค์ที่จะใช้แม่บทการบัญชีเป็นเกณฑ์ในการปรับปรุงมาตรฐานการบัญชีที่มีอยู่ในปัจจุบัน และพัฒนามาตรฐานการบัญชีที่จะใช้ในอนาคตให้สอดคล้องกัน และสอดคล้องกับมาตรฐานการบัญชีระหว่างประเทศ อีกทั้งยังมีความประสงค์ให้ผู้จัดทำและผู้ใช้งบการเงินเข้าใจถึงที่มาและเนื้อหาของมาตรฐานการบัญชีได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพื่อสามารถนำไปใช้อ้างอิงในการนำมาตราฐานการบัญชีที่มีอยู่มาปฏิบัติและเพื่อให้มีแนวปฏิบัติทางบัญชี ในเรื่องที่ยังไม่มีมาตรฐานการบัญชีกำหนดอยู่ในขณะนี้

ข้อสมมติในการจัดทำงบการเงิน

1. เกณฑ์คงค้าง (Accrual Basis)

ในการคำนวณกำไรและขาดทุนสำหรับงวด นักบัญชีต้องคำนึงถึงรายได้และค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่เป็นของงวดนั้น และแยกส่วนที่ไม่เป็นของงวดนั้นออก ตามวิธีการบัญชีที่ถือเกณฑ์เงินสด (Cash Basis) จำนวนเงินที่จ่ายไปทั้งหมดสำหรับงวดอาจถือได้ว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น แต่ตามเกณฑ์คงค้าง รายได้ถือว่าเกิดขึ้นเมื่อเข้าเกณฑ์ 2 ประการ คือ (1) กระบวนการที่ก่อให้เกิดรายได้ได้สำเร็จแล้วหรือถือได้ว่าสำเร็จแล้ว และ (2) การแลกเปลี่ยนได้เกิดขึ้นแล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รายได้เกิดขึ้นในงวด ซึ่งได้มีการส่งมอบสินค้าหรือให้บริการแก่ลูกค้าแล้ว สำหรับจำนวนเงินที่บันทึกเป็นรายได้ได้นั้นก็คือจำนวนที่ได้รับหรือคาดว่าจะได้รับ อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีนักบัญชีถือว่ารายได้เกิดขึ้นโดยใช้หลักเกณฑ์อื่นที่แตกต่างไปจากข้างต้น และใช้หลักการจับคู่ค่าใช้จ่ายกับรายได้เพื่อให้ได้มาซึ่งค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นสำหรับงวดแม้จะยังไม่มีการรับเงินและจ่ายเงินก็ตาม

2. การดำเนินงานต่อเนื่อง (Going Concern)

หลักการดำเนินงานต่อเนื่องหรือหลักความดำรงอยู่ของกิจการ กล่าวว่าการกิจการที่จัดตั้งขึ้นมาย่อมมีวัตถุประสงค์ที่จะดำรงอยู่โดยไม่มีกำหนด กล่าวคือ หากไม่มีเหตุซึ่งเป็นอย่างอื่นแล้ว กิจการที่จัดตั้งขึ้นมาจะดำเนินงานต่อเนื่องกันไปอย่างน้อยก็นานพอที่จะดำเนินงานตามแผนและข้อผูกพันที่ได้ทำไว้จนสำเร็จ นักบัญชีจึงมีข้อสมมติฐานว่ากิจการไม่ตั้งใจที่จะเลิกดำเนินงาน หรือไม่จำเป็นต้องเลิกดำเนินงาน หรือต้องลดปริมาณการดำเนินงานลงอย่างมาก หากมีเหตุอันใดชี้ให้เห็นว่า เหตุการณ์ในภายหน้าจะไม่เป็นไปตามข้อสมมติดังกล่าวก็จะต้องใช้มาตรฐานการบัญชีที่กำหนดไว้สำหรับเหตุการณ์นั้น ๆ โดยเฉพาะแทน

ลักษณะเชิงคุณภาพของงบการเงิน

เมื่อกำหนดคุณสมบัติที่จะทำให้ข้อมูลในงบการเงินมีประโยชน์ต่อผู้ใช้งบการเงิน ซึ่งมีหลายฝ่ายด้วยกัน

ลักษณะเชิงคุณภาพดังกล่าวได้แก่

- ความเข้าใจได้
- ความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ
- ความมีนัยสำคัญ
- ความเชื่อถือได้
- การเป็นตัวแทนอันเที่ยงธรรม
- เนื้อหาสำคัญกว่ารูปแบบ
- ความเป็นกลาง
- ความระมัดระวัง
- ความครบถ้วน
- การเปรียบเทียบกันได้

งบการเงิน : จุดเริ่มต้นในการศึกษาวิชาการบัญชี

การจัดเตรียมงบการเงิน ไม่ใช่งานชิ้นแรกของกระบวนการทางบัญชี แต่เพื่อความสะดวกและความง่ายแก่การเข้าใจ เราจึงเริ่มศึกษาวิชาการบัญชี ณ จุดนี้ เพราะว่างบการเงินเป็นสื่อกลางที่ชัดเจนในการแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการทำกำไร ตลอดจนฐานะทางการเงินของกิจการ รวมทั้งการได้มาและใช้ไปของเงินสด

และเนื่องจากงบการเงินเป็นผลผลิตขั้นสุดท้ายของกระบวนการบัญชีการเงินทั้งหมด ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจถึงส่วนประกอบและความหมายของงบการเงินอย่างชัดเจน จึงควรจะได้ศึกษาขั้นตอนในการบันทึกและการจัดประเภทรายการค้าของธุรกิจอย่างต่อเนื่องกัน

ความหมายของงบการเงิน

งบการเงิน หมายถึง งบกำไรขาดทุน งบดุล งบกำไรสะสม งบแสดงการเปลี่ยนแปลงฐานะการเงิน หมายเหตุ งบย่อ และคำอธิบายอื่นซึ่งระบุไว้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของงบการเงิน

มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 35 เรื่องการนำเสนองบการเงิน ซึ่งออกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2542 (แทนมาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 2 16 และ 28) ได้ระบุว่างบการเงินที่สมบูรณ์ต้องประกอบด้วย

- งบดุล งบกำไรขาดทุน และ งบใดงบหนึ่ง คือ งบแสดงการเปลี่ยนแปลงส่วนของผู้ถือหุ้นหรืองบกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จ
- งบกระแสเงินสด
- นโยบายการบัญชีและหมายเหตุประกอบงบการเงิน

ในบทนี้จะกล่าวถึงความหมายของงบดุล และผลของรายการค้าที่มีต่องบดุลเสียก่อน ในบทต่อไปจึงจะกล่าวถึงการบันทึกรายการค้า

งบดุล (Balance Sheet)

งบดุลเป็นรายงานที่จัดทำขึ้นมาเพื่อแสดงฐานะทางการเงินของกิจการ ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง กฎหมายบังคับว่า จะต้องจัดทำงบดุลขึ้นมาน้อยปีละ 1 ครั้ง เมื่อสิ้นสุดปีการเงิน (ปีการเงินของแต่ละกิจการอาจไม่ตรงกับปีปฏิทินก็ได้ เช่น ปีการเงินอาจเริ่มตั้งแต่ 1 มีนาคม สิ้นสุด 28 กุมภาพันธ์ ในขณะที่ปีปฏิทินเริ่มตั้งแต่ 1 มกราคม สิ้นสุด 31 ธันวาคมของทุกปี) ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานรัฐบาลสามารถประเมินและจัดเก็บภาษีได้ อย่างไรก็ตาม กิจการบางแห่งอาจจะจัดทำงบดุลเพื่อแสดงฐานะการเงินทุกวันสิ้นเดือนก็ได้ ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้รายงานของกิจการนั้น ๆ

งบดุล ประกอบด้วยรายการต่าง ๆ ของสินทรัพย์ หนี้สิน ตลอดจนส่วนของผู้เป็นเจ้าของกิจการ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างงบดุลของร้าน ดุสิตธานี ซึ่งแสดงตามแบบฟอร์มรูปบัญชี (Account Form)

ร้านดุสิตธานี

งบดุล

ณ วันที่ 31 ธันวาคม 25...

สินทรัพย์

หนี้สินและส่วนของผู้เป็นเจ้าของ

เงินสด

6,500

หนี้สิน

ลูกหนี้	3,000	ตัวเงินจ่าย	6,000
ที่ดิน	7,000	เจ้าหนี้	4,000
อาคาร	15,000	รวมหนี้สิน	10,000
เครื่องใช้สำนักงาน	1,000	ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
อุปกรณ์ส่งของ	<u>2,500</u>	ทุน - นายดุสิต	<u>25,000</u>
รวมสินทรัพย์	<u>35,000</u>	รวมหนี้สินและส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	<u>35,000</u>

จะสังเกตได้ว่าหวักระดาษงบดุล จะต้อง มี 3 รายการที่สำคัญ คือ

1. ชื่อของกิจการ เป็นร้าน หรือห้างหุ้นส่วน หรือบริษัท.....
2. ชื่อของรายงาน ว่าเป็น "งบดุล"
3. วันที่ ซึ่งจัดทำงบดุล เช่น 31 ธันวาคม 25....

ภายใต้หัวข้อที่แสดงชื่อกิจการ ชื่อประเภทของรายงาน และวันที่ ก็จะเป็นตัวบ่งหรือตัวรายงาน ซึ่งจะประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ 3 ส่วน คือ สินทรัพย์ หนี้สิน และส่วนของผู้เป็นเจ้าของ

อนึ่ง งบดุลของร้านดุสิตทานินั้นจะแสดงเฉพาะฐานะทางการเงินของร้านดุสิตทานิเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับฐานะทางการเงินของผู้เป็นเจ้าของ คือ นายดุสิต ซึ่งนายดุสิตอาจจะมีสินทรัพย์ส่วนตัว เช่น เงินฝากธนาคาร บ้าน รถยนต์ หรือสินทรัพย์อื่น ๆ แต่สินทรัพย์ดังกล่าวถือเป็นสินทรัพย์ส่วนตัวของนายดุสิต อันนี้เป็นหลักข้อสมมติฐานหรือแนวคิดของการรายงานที่ถือว่า **กิจการแยกต่างหากจากผู้เป็นเจ้าของ (The business entity)**

เพื่อที่จะให้เข้าใจและสามารถทราบถึงฐานะทางการเงินของกิจการต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ควรที่จะได้ทราบถึงศัพท์เฉพาะทางบัญชี ซึ่งอยู่ในรายงานที่เรียกว่างบดุลเสียก่อน ศัพท์ที่สำคัญคือ สินทรัพย์ หนี้สิน และส่วนของผู้เป็นเจ้าของ

สินทรัพย์ (Assets)

สินทรัพย์เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่กิจการเป็นเจ้าของ และ คาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานในอนาคต สินทรัพย์อาจจะมีรูปร่างที่มองเห็นได้ เช่น อาคาร เครื่องจักร หรือสินค้า หรือสินทรัพย์บางอย่างอาจจะจับต้องมองเห็นไม่ได้ แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่มีค่าซึ่งกิจการเป็นเจ้าของ เช่น หนี้ที่ลูกค้าจะต้องชำระให้ กิจการ (ลูกหนี้) สิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ สัญญาเช่าต่าง ๆ

ข้อที่ควรทราบอีกประการ เมื่ออ่านงบดุลหรือฐานะการเงินของกิจการก็คือ สินทรัพย์ของกิจการบางอย่าง เช่น เงินสดและลูกหนี้ อาจจะได้แสดงอยู่ในจำนวนเงินที่กิจการสามารถนำไปจับจ่ายได้ แต่มูลค่าหรือจำนวนเงินที่แสดงสำหรับสินทรัพย์บางอย่าง เช่น ที่ดิน อาคาร หรือเครื่องจักร เป็นจำนวนเงิน หรือสินทรัพย์มูลค่า เมื่อกิจการได้สินทรัพย์เหล่านั้น มา มีใช้ค่าในปัจจุบันของสินทรัพย์เหล่านั้น **อันนี้เป็นข้อสมมติฐานทางบัญชีอย่างหนึ่งที่ใช้ราคาทุนในการบันทึกบัญชี (Historical cost) ทั้งนี้โดยใช้นิยามความคิดของการมีหลักฐานที่เชื่อถือได้นั่นเอง** เพราะฉะนั้นในการอ่านงบดุลหรือในการพิจารณาฐานะทางการเงินของกิจการ ผู้ใช้งบ จะต้องระลึกอยู่เสมอว่าจำนวนเงินที่แสดงในงบดุล ไม่ได้แสดงถึงราคาที่จะขายสินทรัพย์ ๆ ได้ หรือไม่ได้แสดงถึงราคาที่จะซื้อทรัพย์สินนั้น ๆ มาแทนได้เสมอ กล่าวโดยสรุปคือ งบดุลไม่ได้แสดงว่า "กิจการมีค่าเท่าใด" ("How much a business is worth")

หนี้สิน (Liabilities)

เป็นพันธะผูกพันที่กิจการมีต่อบุคคลภายนอก และจะต้องชดใช้หรือปลดเปลื้องให้หมดไปด้วยสินทรัพย์ หรือด้วยการก่อให้เกิดหนี้สินชนิดใหม่ของกิจการ กิจการทุกแห่งมักจะเกี่ยวข้องกับหนี้สิน ไม่ว่าจะ เป็นกิจการขนาดใหญ่ที่

ประสบความสำเร็จมากเพียงใดก็ตาม เมื่อซื้อสินค้าหรือวัสดุสำนักงาน การใช้เครดิต (ซื้อเป็นเงินเชื่อ) มักจะสะดวกกว่า การจ่ายเงินสดทันที หนี้สินที่เกิดจากการซื้อสินค้าหรือบริการเป็นเงินเชื่อ เรียกว่า เจ้าหนี้ (Account payable) กิจกรรมบางแห่งอาจจะมีหนี้สิน เนื่องจากการกู้ยืมเงินบุคคลภายนอกมาใช้เพื่อเพิ่มเติมเงินทุนหมุนเวียนที่ได้รับจากเจ้าของ หรือเพื่อให้กิจการมีความคล่องตัวในการขยายการดำเนินงาน ซึ่งในการกู้ยืมเงินกิจการอาจจะมีหนี้สิน ที่เรียกว่า "เงินกู้" หรือ "ตัวเงินจ่าย" ก็ได้ (ถ้ากิจการออกตัวเงินจ่ายให้ไป ตามปกติผู้เป็นเจ้าของเจ้าหนี้กิจการ จะมีสิทธิเรียกร้องในสินทรัพย์ของกิจการก่อนผู้เป็นเจ้าของ)

ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ (Owner's equity)

ส่วนของผู้เป็นเจ้าของในธุรกิจ หมายถึง ทรัพยากร หรือสินทรัพย์ของกิจการที่ลงทุนโดยผู้เป็นเจ้าของ ส่วนของผู้เป็นเจ้าของจะเท่ากับสินทรัพย์ทั้งสิ้นของกิจการ หักออกด้วยหนี้สินทั้งหมดของกิจการ หมายความว่า ส่วนของผู้เป็นเจ้าของเป็นส่วนที่เหลือจากการเรียกร้องของเจ้าหนี้แล้ว เช่น

ร้านดุสิตธานี มีสินทรัพย์ทั้งหมด	35,000 บาท
และร้านดุสิตธานี มีหนี้สินทั้งหมด	<u>10,000</u> บาท
ดังนั้น ส่วนของผู้เป็นเจ้าของจะเท่ากับ	<u>25,000</u> บาท

สมมติว่า ร้านดุสิตธานี ยืมเงินอีก 1,000 บาท จากธนาคารจะทำให้ร้านดุสิตธานีมีสินทรัพย์เพิ่มเป็น 36,000 บาท และมีหนี้สินรวมเป็น 11,000 บาท ดังนั้นส่วนของผู้เป็นเจ้าของก็ยังคงเท่าเดิม คือ

$$= 36,000 - 11,000 = 25,000 \text{ บาท}$$

จึงสรุปได้ว่า ส่วนของผู้เป็นเจ้าของจะไม่เพิ่มขึ้น เนื่องมาจากการกู้ยืมธนาคาร หรือเจ้าหนี้อื่น ๆ

ส่วนของผู้เป็นเจ้าของในธุรกิจมีที่มาจาก 2 แหล่ง คือ

1. จากการลงทุนของผู้เป็นเจ้าของ
2. จากการทำกำไรในการดำเนินงานของธุรกิจ

สมการบัญชี (The Accounting equation)

ลักษณะพื้นฐานอย่างหนึ่งของบุคคล ก็คือตัวเลขรวมของสินทรัพย์จะเท่ากับตัวเลขรวมของหนี้สินและส่วนของผู้เป็นเจ้าของเสมอ อันนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เรียกงบแสดงฐานะการเงินว่างบุคคล (หมายถึง งบที่ลงตัวได้ดุลย์กัน กล่าวคือ สินทรัพย์ เท่ากับหนี้สินและส่วนของผู้เป็นเจ้าของรวมกัน)

และสาเหตุที่สินทรัพย์รวมของกิจการเท่ากับผลรวมของหนี้สินกับส่วนของผู้เป็นเจ้าของ เราก็สามารถอธิบายได้ว่า เพราะรายการทั้งหลายที่เป็นสินทรัพย์ แสดงถึงว่ากิจการเป็นเจ้าของอะไรบ้าง หรือกิจการมีอะไรอยู่ในครอบครองบ้าง ส่วนรายการทางด้านหนี้สินและส่วนของผู้เป็นเจ้าของจะบอกให้เราทราบว่า สินทรัพย์ทั้งหลายที่กิจการมีอยู่ ได้มาจากแหล่งใด และแต่ละแหล่ง (เจ้าหนี้, เจ้าของ) มีสิทธิเรียกร้องในสินทรัพย์แหล่งละเท่าใด กล่าวคือ สินทรัพย์ทุกอย่างที่กิจการมีจะต้องได้มาจากทางใดทางหนึ่ง คือไม่จากเจ้าหนี้ก็ต้องเป็นจากเจ้าของ ดังนั้น สิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ร่วมกับสิทธิเรียกร้องของเจ้าของ จึงต้องเท่ากับสินทรัพย์ทั้งหมดที่กิจการมีอยู่ เราจึงเขียนออกมาเป็นสมการได้ว่า

สินทรัพย์	=	หนี้สิน	+ ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ
Assets	=	Liabilities	+ Owner's Equity

หรือส่วนของผู้เป็นเจ้าของ ก็คือส่วนของสินทรัพย์ที่เหลือจากสิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ ซึ่งเราสามารถเขียนเป็นรูปสมการได้ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ} &= \text{สินทรัพย์} - \text{หนี้สิน} \\ \text{Owner's Equity} &= \text{Assets} - \text{Liabilities} \end{aligned}$$

รายการค้า (Business transactions)

ได้แก่ เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสินทรัพย์ หนี้สิน และส่วนของเจ้าของกิจการ รายการค้าอาจจะเป็นรายการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก เช่น การซื้อขายสินค้า การกู้ยืมเงิน และการจ่ายค่าบริการ หรืออาจจะเป็นรายการที่เกิดขึ้นภายในกิจการ เช่น การเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการใช้สินทรัพย์ถาวรในลักษณะของการคิดค่าเสื่อมราคา

รายการค้าทุกรายการของธุรกิจ ไม่ว่าจะป็นธุรกิจขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่เพียงใดก็ตาม จะมีผลกระทบต่อสมการบัญชีในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ รายการค้าที่ทำให้สินทรัพย์เพิ่มขึ้นก็ย่อมจะต้องมีผลกระทบต่อการเพิ่มขึ้นของหนี้สิน หรือไม่ก็ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ ในลักษณะที่ทำให้สินทรัพย์รวมเท่ากับผลรวมของหนี้สินและส่วนของผู้เป็นเจ้าของ ในทางตรงกันข้ามรายการค้าที่ทำให้สินทรัพย์ลดลงก็จะทำให้หนี้สินหรือส่วนของผู้เป็นเจ้าของลดลงเป็นจำนวนเท่ากัน เพราะฉะนั้นสมการบัญชีจะได้ดุลตลอดเวลา

อย่างไรก็ตาม รายการค้าต่าง ๆ จะกระทบสมการบัญชีในรูปแบบต่าง ๆ ได้ถึง 9 รูปแบบด้วยกัน (และแต่ละรูปแบบจะมีผลให้สมการบัญชีได้ดุล นั่นคือ $\text{สินทรัพย์} = \text{หนี้สิน} + \text{ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ}$)

รูปแบบที่ 1	สินทรัพย์เพิ่ม	=	สินทรัพย์ลดลง (เก็บเงินจากลูกหนี้)
รูปแบบที่ 2	สินทรัพย์เพิ่ม	=	หนี้สินเพิ่ม (ซื้อสินทรัพย์เป็นเงินเชื่อ)
รูปแบบที่ 3	สินทรัพย์เพิ่ม	=	ทุนเพิ่ม (เจ้าของนำเงินสดมาลงทุน)
รูปแบบที่ 4	สินทรัพย์ลดลง	=	หนี้สินลดลง (จ่ายชำระหนี้ให้เจ้าหนี้)
รูปแบบที่ 5	สินทรัพย์ลดลง	=	ทุนลดลง (เจ้าของถอนทุนเป็นเงินสด)
รูปแบบที่ 6	หนี้สินเพิ่มขึ้น	=	หนี้สินลดลง (จ่ายตัวเงินจ่ายเพื่อชำระหนี้ให้เจ้าหนี้)
รูปแบบที่ 7	หนี้สินเพิ่มขึ้น	=	ทุนลดลง (ประกาศจ่ายเงินปันผล)
รูปแบบที่ 8	หนี้สินลดลง	=	ทุนเพิ่มขึ้น (ออกหุ้นทุนเพื่อแลกเปลี่ยนกับตัวเงินจ่าย)
รูปแบบที่ 9	ทุนเพิ่มขึ้น	=	ทุนลดลง (เปลี่ยนหุ้นบุริมสิทธิเป็นหุ้นสามัญ)

เพื่อที่จะให้เห็นผลกระทบของรายการค้าต่าง ๆ ต่อสมดุลจะขอยกตัวอย่างรายการค้าบางประเภทของกิจการที่ต้งขึ้นใหม่ ดังจะกล่าวต่อไป

เจ้าของนำเงินสดมาลงทุน

สมมติว่า ร้านดุสิตธานี เพิ่งตั้งขึ้นมาใหม่เริ่มดำเนินกิจการในวันที่ 1 กันยายน 25... โดยนายดุสิตนำเงิน 20,000 บาท ไปฝากธนาคาร ในนามของร้านดุสิตธานี งบแสดงฐานะการเงิน (งบดุล) เริ่มแรกของร้านดุสิตธานีจะเป็นดังนี้ (สินทรัพย์เพิ่ม = ทุนเพิ่ม รูปแบบที่ 3)

ร้าน ดุสิตธานี			
งบดุล			
วันที่ 1 กันยายน 25..			
สินทรัพย์		ส่วนของผู้เป็นเจ้าของที่	
เงินสด	20,000	ทุน - นายดุสิต	20,000

ให้สังเกตว่า ส่วนของผู้เป็นเจ้าของในสินทรัพย์ของกิจการเราเรียกว่าทุน - นายดุสิต คำว่า ทุน เป็นคำศัพท์ทางบัญชีที่นิยมใช้ในการบอกว่า สินทรัพย์ของกิจการได้มาจากผู้เป็นเจ้าของ

ซื้อสินทรัพย์เป็นเงินสด

สมมติว่า รายการค้าต่อไปของร้านดุสิตธานี คือ การซื้อที่ดินเพื่อสร้างสำนักงานในราคา 7,000 บาท โดยจ่ายเป็นเงินสดในวันที่ 3 กันยายน 25.. ผลกระทบของรายการนี้ต่อบดุลจะเป็นไป 2 ทางคือ ทางแรกเงินสดจะลดลง 7,000 บาท อีกทางหนึ่งจะมีผลให้กิจการมีสินทรัพย์ประเภทที่ดินเพิ่มขึ้นมีมูลค่า 7,000 บาท หลังจากมีการแลกเปลี่ยนระหว่างเงินสดกับที่ดิน บดุลจะเป็นดังนี้ (สินทรัพย์เพิ่มขึ้น = สินทรัพย์ลดลง รูปแบบที่ 1)

ร้าน ดุสิตธานี

งบดุล

วันที่ 3 กันยายน 25..

	สินทรัพย์		ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ
เงินสด	13,000	ทุน - นายดุสิต	20,000
ที่ดิน	7,000		
	20,000		20,000

ซื้อสินทรัพย์โดยก่อกหนี้สิน

(สินทรัพย์เพิ่มขึ้น = หนี้สินเพิ่มขึ้น รูปแบบที่ 2)

ในวันที่ 5 กันยายน 25.. ร้านดุสิตธานีตกลงว่าจ้างบริษัท โอ เค ให้สร้างอาคารเพื่อเป็นสำนักงาน ในราคา 12,000 บาท โดยจ่ายเงินสดให้ทันที 5,000 บาท และจะจ่ายส่วนที่เหลือ 7,000 บาทให้ภายใน 90 วัน รายการค้านี้จะทำให้เงินสดของกิจการ ลดลง 5,000 บาท โดยที่กิจการจะมีสินทรัพย์ชนิดใหม่ คือ อาคารเพิ่มขึ้น 12,000 บาท ดังนั้นสินทรัพย์จะเพิ่มขึ้นสุทธิ 7,000 บาท ในขณะที่หนี้สินกับส่วนของผู้เป็นเจ้าของรวมกันจะเพิ่มขึ้น 7,000 บาทด้วย อันเนื่องมาจากผลของการมีหนี้สินเพิ่ม 7,000 บาท หลังจากได้ทำการบันทึกรายการค้านี้แล้ว งบดุลจะปรากฏดังนี้

ร้าน ดุสิตธานี

งบดุล

วันที่ 5 กันยายน 25..

	สินทรัพย์		ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ
เงินสด	8,000	หนี้สิน	
ที่ดิน	7,000	เจ้าหนี้	7,000
อาคาร	12,000	ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
		ทุน - นายดุสิต	20,000
	27,000		27,000

ขายสินทรัพย์

ในวันที่ 10 กันยายน 25... บริษัท คาเตอร์ ขอแบ่งซื้อที่ดินบางส่วนจากร้านดุสิตธานีเพื่อใช้เป็นที่จอดรถ ร้านดุสิตธานีตกลงขายให้บางส่วนในราคา 2,000 บาท โดยที่ บริษัทคาเตอร์ จะจ่ายเงินให้ภายใน 3 เดือน รายการค้านี้จะทำให้ร้านดุสิตธานีมีสินทรัพย์ประเภทลูกหนี้เพิ่มขึ้น และสินทรัพย์ประเภทที่ดินลดลงด้วยจำนวนเงินเท่ากันคือ 2,000 บาท ดังนั้น สินทรัพย์ของกิจการจะเท่าเดิม หลังจากเกิดรายการค้านี้แล้ว งบดุลจะปรากฏดังนี้

(สินทรัพย์เพิ่มขึ้น = สินทรัพย์ลดลง รูปแบบที่ 1)

ร้าน ดุสิตธานี

งบดุล

วันที่ 10 กันยายน 25...

	สินทรัพย์	ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
เงินสด	8,000	หนี้สิน	
ลูกหนี้	2,000	เจ้าหนี้	7,000
ที่ดิน	5,000	ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
อาคาร	12,000	ทุน - นายดุสิต	20,000
	27,000		27,000

ซื้อสินทรัพย์เป็นเงินเชื่อ

(สินทรัพย์เพิ่มขึ้น = หนี้สินเพิ่มขึ้น รูปแบบที่ 2)

กิจการได้ซื้อเครื่องตกแต่งสำนักงานจากบริษัทสินไทยอุตสาหกรรม ในวันที่ 14 กันยายน 25.. ในราคา 1,800 บาท โดยจะจ่ายเงินให้ในเวลาต่อไป ยังไม่จ่ายเงินสดให้ทันที จากผลของรายการค้านี้ จะทำให้กิจการมีสินทรัพย์ ประเภทเครื่องตกแต่งสำนักงานเพิ่มขึ้น 1,800 บาท และมีหนี้สินประเภทเจ้าหนี้เพิ่มขึ้นด้วยจำนวนเงินที่เท่ากันหลังจากบันทึกรายการนี้แล้ว งบดุลของร้านดุสิตธานี จะปรากฏดังนี้

ร้าน ดุสิตธานี

งบดุล

วันที่ 14 กันยายน 25..

	สินทรัพย์	ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
เงินสด	8,000	หนี้สิน	
ลูกหนี้	2,000	เจ้าหนี้	8,800
ที่ดิน	5,000	ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
อาคาร	12,000	ทุน - นายดุสิต	20,000
เครื่องตกแต่งสำนักงาน	1,800		
	28,800		28,800

เก็บเงินจากลูกหนี้

(สินทรัพย์เพิ่ม = สินทรัพย์ลดลง รูปแบบที่ 1)

วันที่ 20 กันยายน 25.. ได้รับเงินสด 500 บาท จากบริษัทคาเตอร์ เป็นการชำระหนี้บางส่วนค่าซื้อที่ดิน เมื่อวันที่ 10 กันยายน 25... รายการนี้จะทำให้สินทรัพย์ประเภทเงินสดของร้านดุสิตธานีเพิ่มขึ้น 500 บาท และสินทรัพย์ประเภทลูกหนี้ลดลง 500 บาท เช่นกัน จึงทำให้สินทรัพย์รวมของกิจการไม่เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด หลังจากบันทึกรายการนี้ งบดุลของกิจการปรากฏดังนี้

ร้าน ดุสิตธานี

งบดุล

วันที่ 20 กันยายน 25..

สินทรัพย์		ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
เงินสด	8,500	หนี้สิน	
ลูกหนี้	1,500	เจ้าหนี้	8,800
ที่ดิน	5,000	ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
อาคาร	12,000	ทุน - นายดุสิต	20,000
เครื่องตกแต่งสำนักงาน	1,800		
	28,800		28,800

จ่ายชำระหนี้

(สินทรัพย์ลดลง = หนี้สินลดลง รูปแบบที่ 4)

ในวันที่ 30 กันยายน 25.. ร้านดุสิตธานีจ่ายเงินสด 1,000 บาท ให้บริษัท สินไทยอุตสาหกรรม เป็นการชำระหนี้บางส่วน รายการค่านี้อาจมีผลให้เงินสดของกิจการลดลง 1,000 บาท ในขณะที่หนี้สินประเภทเจ้าหนี้ก็จะลดลง 1,000 บาทด้วย ดังนั้นสินทรัพย์รวมก็ยังคงเท่ากับ ผลรวมของหนี้สินและส่วนของผู้เป็นเจ้าของ หลังจากบันทึกรายการนี้แล้ว งบดุลจะปรากฏดังนี้

ร้าน ดุสิตธานี

งบดุล

วันที่ 30 กันยายน 25...

สินทรัพย์		ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
เงินสด	7,500	หนี้สิน	
ลูกหนี้	1,500	เจ้าหนี้	7,800
ที่ดิน	5,000	ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
อาคาร	12,000	ทุน - นายดุสิต	20,000
เครื่องตกแต่งสำนักงาน	1,800		
	27,800		27,800

รายการค้าต่าง ๆ ที่แสดงเป็นตัวอย่างในเดือนกันยายน 25.. เป็นรายการ เริ่มต้นในการตั้งกิจการใหม่ สมมติว่ากิจการยังไม่มีรายได้และค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้นในเดือนกันยายน ดังนั้นส่วนของผู้เป็นเจ้าของ คือ ทุน-นายดุสิต ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง คือยังคงเป็น 20,000 บาท เท่ากับที่นายดุสิตนำมาลงทุนในวันที่ 1 กันยายน 25... ในบทต่อไป จะยกตัวอย่างให้เห็นถึงรายการค้าอันเนื่องมาจากการดำเนินงาน และจะได้ทราบวิธีพิจารณาว่ากิจการจะมีกำไรหรือขาดทุนจากการดำเนินงานเท่าใด

ผลของรายการค้าต่อสมการบัญชี

จะเห็นว่า งบดุลนั้นเป็นงบที่แสดงรายละเอียดของสมการบัญชีที่ว่า สินทรัพย์รวมเท่ากับผลรวมของหนี้สิน และ ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ เพื่อที่จะเน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของงบดุลและสมการบัญชี จะได้นำรายการค้าทั้ง 7 รายการ ในเดือนกันยายนมาแสดงสรุปให้เห็นอีกครั้งหนึ่งในตารางต่อไปนี้ ให้สังเกตว่าเมื่อสิ้นสุดรายการค้าหนึ่ง ๆ สินทรัพย์รวมก็ ยังคงเท่ากับผลรวมของหนี้สินและส่วนของผู้เป็นเจ้าของเสมอ

สรุปรายการค้า

- 1 กันยายน เริ่มกิจการโดยนายดุสิตนำเงินสด 20,00 บาท ฝากธนาคาร
- 3 " ซื้อที่ดินเป็นเงินสด 7,000 บาท
- 5 " ซื้ออาคารราคา 12,000 บาท จ่ายเงินสดทันที 5,000 บาท คง เป็น หนี้อีก 7,000 บาท
- 10 " ขายที่ดินไปบางส่วนในราคาทุน 2,000 บาท จะเก็บเงินภายใน 3 เดือน
- 14 " ซื้อเครื่องตกแต่งสำนักงานเป็นเงินเชื่อ 1,800 บาท
- 20 " ได้รับเงินสด 500 บาท เป็นการชำระหนี้บางส่วนจากลูกหนี้
- 30 " จ่ายเงินสด 1,000 บาท ให้เจ้าหนี้ เป็นการชำระหนี้บางส่วน

25.. ก.ย. วันที่	สินทรัพย์					หนี้สิน+ส่วนของผู้เป็นเจ้าของ	
	เงินสด	ลูกหนี้	ที่ดิน	อาคาร	เครื่องตกแต่ง สำนักงาน	เจ้าหนี้	ทุน-นายดุสิต
	20,000						20,000
3	<u>-7,000</u>		<u>+7,000</u>				
ยอด	13,000		7,000				20,000
คงเหลือ	<u>-5,000</u>			+12,000		+7,000	
5	8,000		7,000	12,000		7,000	20,000
ยอด			<u>-2,000</u>				
คงเหลือ	8,000		5,000	12,000		7,000	20,000
10					+1,800	+1,800	
ยอด	8,000		5,000	12,000	1,800	8,800	20,000
คงเหลือ	+500	+2,000					
14	8,500		5,000	12,000	1,800	8,800	20,000
ยอด	<u>-1,000</u>	2,000				<u>-1,000</u>	
คงเหลือ	<u>7,500</u>		<u>5,000</u>	<u>12,000</u>	<u>1,800</u>	<u>7,800</u>	<u>20,000</u>
20		2,000					
ยอด		-500					
คงเหลือ		1,500					
30							
ยอด							
คงเหลือ		<u>1,500</u>					

ที่มา : www.cpd.go.th